Xulosa va takliflar. Xalqaro munosabatlar kontekstida talabalarning fuqarolik integratsiyasi ko'nikmalari zamonaviy ta'limning ajralmas qismidir. Bu ko'nikmalar talabalarni nafaqat professional jihatdan tayyorlaydi, balki ularni global jamiyatning mas'ul va faol a'zolariga aylantiradi. Madaniyatlararo kompetensiya, tillarni bilish, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy faollik va global fuqarolik ongi - bularning barchasi bugungi va ertangi kun talabalariga zarur bo'lgan kompetensiyalardir.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun yoshlarning fuqarolik integratsiyasi ko'nikmalarini shakllantirish milliy rivojlanish strategiyasining muhim komponenti bo'lishi kerak [5;267-b.]. Xalqaro hamkorlik, ochiqlik va ta'lim sifatini oshirish orqali biz kelajak avlodni global raqobatbardosh va madaniy jihatdan sezgir mutaxassislar sifatida tayyorlashimiz mumkin.

Talabalarning fuqarolik integratsiyasi ko'nikmalarini rivojlantirish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

Davlat darajasida xalqaro ta'lim dasturlariga moliyaviy yordam ko'rsatish, grant va stipendiya dasturlarini kengaytirish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni mustahkamlash, tillarni o'rganish tizimini takomillashtirish.

Universitet darajasida xalqaro kurrikulum standartlarini joriy etish, chet ellik o'qituvchilarni jalb qilish, talabalar almashinuvi dasturlarini rivojlantirish, madaniyatlararo tadbirlar va festivallar tashkil etish.

Talabalar darajasida til o'rganishga faol e'tibor berish, xalqaro tashkilotlar va dasturlarda faol ishtirok etish, global muammolar va voqealardan xabardor bo'lish, uzluksiz ta'lim va o'z-o'zini rivojlantirish. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fuqarolik integratsiyasi ko'nikmalari talabalarning kasbiy rivojlanishi, xalqaro hamkorlik va global tinchlikka hissa qo'shish uchun zaruriydir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Banks J.A. (2017). "Citizenship Education and Diversity: Implications for Teacher Education". Journal of Teacher Education, 52(5), 5–16. 342 p.

(2). Bennett M.J. (2013). "Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices." Boston: Intercultural Press. 423 p.

(3). Byram M. (2008). "From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship: Essays and Reflections". Clevedon: Multilingual Matters. 298 p.

(4). Deardorff D.K. (2020). "Manual for Developing Intercultural Competencies: Story Circles." UNESCO Publishing. 156 p.

(5). Karimo, I.A. (2008). "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent, "Ma'naviyat", 456-bet.

(6). Knight J. (2015). "Internationalization: A Decade of Changes and Challenges". International Higher Education, 50, 6–7, 189 p.

(7). Leydet D. (2017). "Citizenship." Stanford Encyclopedia of Philosophy. Stanford University, 78 p.

(8). Mirziyoyev Sh.M. (2017). "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz." Toshkent, "O'zbekiston", 488-bet.

(9). Nussbaum M.C. (2002). "Education for Citizenship in an Era of Global Connection." Studies in Philosophy and Education, 21(4–5), 289–303, 367 p.

(10). OECD (2018). "Preparing our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework." Paris, OECD Publishing, 234 p.

(11). Osler A., Starkey H. (2015). "Education for Democratic Citizenship: A Review of Research, Policy and Practice 1995–2005." Research Papers in Education, 21(4), 433–466, 512 p.

(12). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni. PF-5847-son, 2019-yil 8-oktabr.

(13). Reysen S., Katzarska-Miller I. (2013). "A Model of Global Citizenship: Antecedents and Outcomes." International Journal of Psychology, 48(5), 858–870, 276 p.

(14). Salomov R., Yusupov E. (2019). "O'zbekistonda xalqaro ta'lim hamkorligi: holati va istiqbollari." Toshkent, "Iqtisodiyot", 198-bet.

(15). Schattle H. (2008). "Education for Global Citizenship: Illustrations of Ideological Pluralism and Adaptation." Journal of Political Ideologies, 13(1), 73–94, 301 p.

(16). UNESCO (2015). "Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives." Paris, 92 p.

Raximbayeva Muxabbat Dushambayevna (Urganch davlat universiteti dotsenti (PhD);
e-mail: mukhabbataspi@gmail.com)

OLIY TA'LIMDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKTNING TRANSFORMATSIYA SALOHIYATI, KIBER XATARLAR VA AKADEMIK HALOLLIK MASALALARI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida generativ sun'iy intellekt (GenSI)ning transformatsion salohiyati tahlil qilinadi. Uning ta'limni individuallashtirish, rutin vazifalarni avtomatlashtirishi*

va pedagogik yuklamani optimallashtirishdagi afzalliklari ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik tahdidlari, akademik soxtakorlik va talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatining pasayishi kabi xavf-xatarlar muhokama qilinadi. Akademik halollik va etika tamoyillarini ta'minlash uchun huquqiy reglamentlarni ishlab chiqish, kiberhimoya tizimlarini kuchaytirish hamda «SI-savodxonlik» darajasini oshirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: *generativ sun'iy intellekt (GenSI), oliy ta'lim, transformatsiya salohiyati, kiberxavfsizlik, akademik halollik, etika va huquqiy reglamentlar, individuallashtirilgan ta'lim, rutin vazifalarni avtomatlashtirish, pedagogik yuklamani optimallashtirish, SI-savodxonlik, akademik yozuv ko'nikmalari, O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalari tajribasi.*

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ, ВОПРОСЫ КИБЕРУГРОЗ И АКАДЕМИЧЕСКОЙ ДОБРОСОВЕСТНОСТИ

Аннотация. *В статье рассматриваются трансформационные возможности генеративного (ГенИИ) искусственного интеллекта в системе высшего образования. Анализируется его потенциал в персонализации обучения, автоматизации рутинных задач и оптимизации педагогической нагрузки. Особое внимание уделено рискам, связанным с киберугрозами, академическим мошенничеством и снижением критического мышления студентов. Предлагаются стратегии обеспечения академической честности и этики, включая разработку нормативных регламентов, усиление киберзащиты и повышение уровня «ИИ-грамотности» среди участников образовательного процесса.*

Ключевые слова: *генеративный искусственный интеллект (гении), высшее образование, трансформационный потенциал, кибербезопасность, академическая честность, этические и правовые регламенты, индивидуализация обучения, автоматизация рутинных задач, оптимизация педагогической нагрузки, ИИ-грамотность, академические навыки письма, опыт высших учебных заведений Узбекистана.*

THE TRANSFORMATIONAL POTENTIAL OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION, ISSUES OF CYBER RISKS AND ACADEMIC INTEGRITY

Annotation. *This paper explores the transformative potential of generative artificial intelligence (GenAI) in higher education. It highlights its role in personalizing learning, automating routine tasks, and optimizing teaching workloads. At the same time, it addresses critical risks such as cybersecurity threats, academic misconduct, and cognitive decline due to overreliance on technology. The study proposes strategies to safeguard academic integrity and ethics, including the development of clear regulatory frameworks, strengthening data protection, and fostering AI literacy among students and faculty.*

Keywords: *generative Artificial Intelligence (GenAI), higher education, transformative potential, cybersecurity, academic integrity, ethical and legal frameworks, personalized learning, automation of routine tasks, optimization of teaching workload, AI Literacy, academic writing skills, Uzbekistan higher education experience.*

Kirish. Global raqamlashtirish davrida GenSI ta'lim, ilmiy tadqiqot va sanoatning turli sohalarida global darajada eng dolzarb texnologiyalardan biri hisoblanadi. UNESCO, OECD, MDPI va boshqa xalqaro tashkilotlar uni ta'limni transformatsiya qiluvchi kuch sifatida bilib, shu bilan birga kiberxavfsizlik va akademik halollik masalalarini ham muhim deb qaramoqdalar. Raqamli ta'lim bo'yicha hisobotda OECD (2026) GenSIni talabalarning bilim olish jarayonida, o'qituvchilar bilan hamkorlikda va mustaqil o'qitishda qo'llanilayotganini ko'rsatadi. MDPIni (2025) Ilmiy tadqiqotlardagi bibliometrik tahlili shuni ko'rsatadiki, GenSI bo'yicha ilmiy maqolalar soni keskin oshib bormoqda, bu esa uning ilmiy tadqiqotdagi dolzarbligini tasdiqlaydi.

Keyingi 10 yilliklarda O'zbekiston GenSI texnologiyalarini ta'lim tizimiga kirib kelishi ta'lim jarayonini modernizatsiya qilib, ta'lim sifatini oshirib talaba yoshlar uchun ta`limni individuallashtirish imkoniyatlarni ochib bersada, akademik halollik va etika masalalarini yanada dolzarblashtiradi.

Mazkur ishning maqsadi. GenSI ning transformatsion salohiyatini tahlil qilish, kiber xatarlarni aniqlash va zamonaviy ta'lim muhitida yangi texnologik voqelikdagi akademik ishonchlilikni ta'minlovchi strategiyalarini belgilashdan iborat. Shu bilan birga, o'quv va ta'lim tarbiya jarayonlaridagi halollik va xavfsizlikni ta`minlash masalalarini tahlil qilishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. 2025-yilda UNESCO tomonidan ta'lim va tadqiqotda GenSIdan foydalanish bo'yicha maxsus qo'llanma ishlab chiqilgan bo'lib unda GenSI faqat ijodiy yondashuvni qo'llab-quvvatlashi qayd qilinadi. GenSI talabalarga ularni topshiriqlarini bajarishlari jarayoniga

ta'siri, axloqiy va huquqiy masalalar yoritilgan. GenSI - o'quv ma'lumotlarining katta massivlarini tahlil qilish asosida sifat jihatidan yangi kontentni sintez qilishga qodir bo'lgan algoritmlar sinfidir. Shunday ekan, GenSI–bu mashinali o'qitish va chuqur neyron tarmoqlar yordamida yaratiladigan yangi ma'lumotlar tizimidir. GenSIning asosiy vazifasi matn, tasvir, musiqiy kompozitsiya, video va boshqa kontentni avtomatik ishlab chiqa olishidadir. Uni ishlash prinsipi - modelga avval katta hajmdagi ma'lumotlar o'qitiladi, so'ngra foydalanuvchi bergan so'rov (prompt) asosida yangi natija hosil qiladi. Zamonaviy ta'lim muhitida GenSIning quyidagi texnologik yo'nalishlari asosiy ahamiyatga ega:

Texnologiya turi	Tasnifi va qo'llanilishi
Katta til modellari (LLM)	Yuqori murakkablikdagi matnli ma'lumotlarni qayta ishlash, yaratish va tahlil qilish uchun mo'ljallangan tizimlar.
Adaptiv texnologiyalar va virtual kengaytirilgan reallik	Darslarni qiziqarliroq qilishga va amaliy tajribaga ega bo'lishga mo'ljallangan tizimlar
Generativ - raqobatdosh tarmoqlar (GAN)	Realistik tasvirlar va murakkab vizual ma'lumotlarni yaratishga ixtisoslashgan algoritmlar.
Multimodal tizimlar	Matn, grafika va audio oqimlari bilan bir vaqtda ishlashga qodir integratsiyalashgan yechimlar.
Sun'iy intellektga asoslangan shaxsiy repititorlar	Talabalarga darsdan tashqari vaqtda yordam berishi yoki qo'shimcha mashqlar berishi mumkin

Tadqiqot metodologiyasi. Oliy ta'limdagi transformatsiyasi salohiyatini, GenSIning oliy ta'limdagi o'rni va istiqbollari to'liq anglash uchun GenSIni qo'llashni amaliy tajribasi [2] bilan bir qatorda, nazariy asosni [3] birgalikda qo'llash zarur. Bu yondashuv ta'lim tizimida GenSI texnologiyalarini joriy etishda balansli va kompleks ilmiy qarashni shakllantiradi.

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida ham GenSI vositalaridan foydalanish bo'yicha dastlabki tajribalar shakllangan va ular yana rivojlanmoqda. Farg'ona davlat universitetida olib borilgan tadqiqotlarda GenSI vositalarining ingliz tili (EFL) yozuv ko'nikmalariga ta'siri o'rganilgan. ChatGPT kabi vositalar talabalarning yozma ish sifati, mustaqil ishlash qobiliyati va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirgan. Central Asian University (Toshkent)da 200 dan ortiq talaba ishtirokida o'tkazilgan tadqiqotda GenSI vositalaridan foydalanishdagi afzalliklar va qiyinchiliklar tahlil qilindi. Talabalar GenSI vositalarini akademik topshiriqlarni bajarishda yordamchi sifatida foydali deb bilishsada, uni nazorat ostida qo'llash zarurligini ta'kidladilar. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda GenSI vositalaridan foydalanish ta'limni individuallashtirish, pedagogik yuklamani kamaytirish va akademik yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, akademik halollikni saqlash va kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun maxsus reglamentlar ishlab chiqish zarur.

Shunday ekan GenSI ni akademik muhitga to'g'ri integratsiya qilish bir qator strategik afzalliklarni beradi [1]:

- Ta'limni shaxsiylashtirish. O'quv materiallari va traektoriyalarini har bir talabaning individual kognitiv xususiyatlari va o'zlashtirish sur'atiga moslashtirish.
- Rutin vazifalarni avtomatlashtirish. Testlar tuzish, berilgan vazifa va topshiriqlarni tekshirish, yangi o'quv qo'llanmalarini yaratish.
- Muloqotning yangi o'quv shakllari. Virtual yordamchilar va chat botlar orqali talabalarga ko'maklashish.
- Pedagogik yuklamani optimallashtirish. Ishlarni tekshirish va tezkor qayta aloqani shakllantirish bo'yicha vazifalarni avtomatlashtirish o'qituvchilarga asosiy e'tiborni mentorlik va chuqur ilmiy-tadqiqot ishlariga qaratish imkonini beradi.

Akademik yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish. GenSIdan g'oyalarni tarkiblashtirish, tegishli manbalarni qidirish va undan matnlarni birlamchi tahrirlashda yordamchi sifatida foydalanish.

Kiber xatarlar va akademik muhit uchun tahdidlar. Texnologik foydaga qaramay, GenSIni nazoratsiz joriy etish jiddiy xavf-xatarlar bilan bog'liq [4]:

•kiberxavfsizlik tahdidlari. Ta'lim jarayoni ishtirokchilarining maxfiy ma'lumotlari sizib chiqish xavfi bilan;

•akademik soxtakorlik. Hozirgi kunda SI va boshqa texnologiyalar yordamida ilmiy ko'rinishdagi, lekin aslida noto'g'i (xato) ma'lumotlardan tashkil topgan kontentni juda ko'p miqdorda ishlab chiqarilish xavfi bilan;

•kognitiv degradatsiya. Haddan tashqari texnologik bog'liqlik tufayli talabalarning tanqidiy fikrlash darajasi va mustaqilligining pasayishi bilan.

Akademik ishonchlilik va etika. Akademik halollikni saqlab qolish ishlarning originalligini tekshirishda innovatsion yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi. UNESKO kabi xalqaro tashkilotlar algoritmlar shaffofligi, ma'lumotlar himoyasi va ta'limda sun'iy intellektdan (SI) foydalanishda ijtimoiy-madaniy kontekstni hisobga olish tamoyilini ilgari surmoqda.

Joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar. GenSIni olimlar oliy ta'limda joriy etish bo'yicha tajribalarida universitet amaliyotlaridan misollar keltirib, GenSI vositalarining o'quv jarayonini avtomatlashtirishi, professor o'qituvchilar talabalarni topshiriqlarni tekshirish va GenSIni talabalarga yordam ko'rsatishdagi samaradorligini ko'rsatadi [6]. Ilmiy izlanishlarda GenSI esa nazariy va konseptual asoslarni tizimlashtirishib o'rganiladi va pedagogik, etika va huquqiy masalalar keng qamrovda tahlil qilinadi, xalqaro tajriba bilan solishtirib quyidagicha tavsiyalar beradilar:

1. Oliy ta'limda generativ sun'iy intellektni samarali joriy etish uchun innovatsiyalar va xatarlar o'rtasidagi muvozanat hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi deb hisoblaydilar.
2. Oliy ta'limda tizimida GenSIdan foydalanishning aniq axloqiy-huquqiy reglamentlarini ishlab chiqish va joriy etish lozim.
3. Kiberhimoya tizimlari va shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlash protokollarini kuchaytirish lozim.
4. Talabalar va professor oqituvchilar o'rtasida «SI-savodxonlik» (AI literacy) darajasini oshirish kerak.
5. SIni insonning intellektual faoliyati o'rnini bosuvchi emas, balki kognitiv kuchaytiruvchi vosita sifatida talqin qilish kerak.

Tahlili va natijalar. Mazkur ish nazariy asos, amaliy tajriba va etik, huquqiy yondashuvlarni birlashtirgan kompleks ilmiy tadqiqot bo'lib, GenSIning oliy ta'limdagi o'rni va istiqbolini chuqur yoritadi. Nazariy asos yaratishda, UNESCO va xalqaro tajribalarga tayangan holda, GenSIning ta'limdagi texnologik mohiyatini nazariy jihatdan asoslab beradi. Bu oliy ta'limda GenSIni ilmiy asoslangan tarzda joriy etish uchun muhim metodologik poydevor hisoblanadi. GenSIni transformatsion salohiyatni ochib berishda ta'limni individuallashtirish, rutin vazifalarni avtomatlashtirish va pedagogik yuklamani optimallashtirish kabi afzalliklar ilmiy izlanishlar uchun yangi tadqiqot yo'nalishlarini belgilab beradi. Xavf va xatarlarni tahlil qilishda GenSIni nazoratsiz joriy etish oqibatlarini chuqur anglash imkonini beradi. Akademik halollik va etika masalalarida ma'lumotlar himoyasi va ijtimoiy madaniy kontekstni hisobga olish zaruriyatini ko'rsatadi. Bu ta'lim tarbiya jarayonida GenSIni faqat texnologik emas, balki etika va huquqiy jihatdan ham tadqiq etish zarurligini ta'kidlaydi.

Xulosa va takliflar. Oliy ta'limda GenSIni transformatsiya qilish ulkan salohiyatga ega, chunki GenSI ta'lim tizimida katta o'zgarishlar qilishi mumkin. Lekin undan to'g'ri foydalanish uchun ham texnologiyalarni yaxshi tushunish, ham ilmiy ishlarnig asosiy qadriyatlarini, ya'ni halollik va sifatni saqlab qolish, shu ikkisi o'rtasidagi muvozanatni topish kerak. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, GenSI vositalarini samarali joriy etish uchun uchun aniq strategiyalar (axloqiy-huquqiy reglamentlar, kiberhimoya protocollari, SI-savodxonlikni oshirish) ishlab chiqilishi, GenSIning imkoniyatlari va xavflari birgalikda o'rganilishi zarur, axloqiy-huquqiy reglamentlar va SI-savodxonlikni oshirish dasturlari bunda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Мухлаева Т.В. Генеративный искусственный интеллект: трансформации в образовании, перспективы и динамика. "Человек и образование", 2025, № 1, с. 15–27.

(2). Шибут И.П. Генеративный искусственный интеллект в высшей школе: практики использования. Минск, БГУ, 2025, 32 с.

(3). Кошкина Е.А. и др. Генеративный искусственный интеллект в высшем образовании: обзор теоретических подходов и практик применения. "Высшее образование в России", 2025, т. 34, № 6, с. 36–57.

(4). Бирюков Д.Н. и др. Международный опыт регулирования и внедрения генеративного ИИ в сфере высшего образования. "Проблемы информационной безопасности", 2025, № 3, с. 45–59.

(5). UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris, UNESCO, 2023, 56 p.

(6). Selwyn N. Generative AI and Higher Education:.What are the Risks and Opportunities? /Computers & Education, 2024, vol. 205, p. 104–118.

(7). Umaralieva M. The Impact of ChatGPT on EFL Writing Skills: Evidence from Fergana State University. International Journal of Language Education. 2026, vol. 10, № 2, p. 55–70.

(8). Kotamjani S., Muratova Kh. Students' Perceptions of Generative AI in Higher Education: A Case Study in Uzbekistan. Central Asian Journal of Education and Innovation. 2025, vol. 3, № 1, p. 22–40.

(9). Норматов Ш. Генератив сунъий интеллект таълимда: имкониятлар ва хавфлар. "Илмий ахборотлар", Тошкент, Ўзбекистон Миллий университети, 2024, № 4, 65–7. -бет